

tisztázott összefüggés feltárásával. S Chomsky szintaxisának megítélése is teljesebb, világosabb lett volna egy Kanyó Zoltánnal folytatott polémia eredményeként. Így azonban az amerikai nyelvész tevékenységéről mindössze annyit tudunk meg, hogy „ez a szintetizáló módszer nem a valóság logikáját követi, s nem is a gondolkodás meg a nyelviség természetét”. Nyilvánvaló pedig, hogy a két tanulmány ugyanarra a kérdésre keresi a választ. Csakhogy a keresés e két útja mindaddig nem találkozhat, amíg a válaszkeresők nem próbálják egyeztetni szempontjaikat.

Nem vesznek tudomást egymásról a kötet irodalmi műelemzései sem. „Hagyományos” módszerű műértelmezések szomszédságában békésen megférnek a legmodernebb szövegelméleti eredményeket felhasználó tanulmányok. Passzív egymás mellett élésük jellemző sajátossága, hogy a modern eszközökkel dolgozó elemzések kivétel nélkül külföldi művekről szólnak, míg a „hagyományosak” javarészt magyar alkotásokról.

Remélhetőleg egyszer majd „beszélő viszonyba” kerülnek egymással ezek az irányzatok, mivel a tudományban a „hit-mondatokat” csak az eltérő álláspontok ütköztetése alakíthatja „verifikált mondatokká”. Ezt sugallja a kötet egésze.

CSÓKÁS LÁSZLÓ

IRODALMUNK EMLÉKEZETE*

Irodalomtudományi szakbibliográfiánk ügye közel száz évig személyhez kötődött. A Hellebrant Árpád által 1879-ben elindított éves összefoglalókat a huszas évek végétől Kozocsa Sándor folytatta mindaddig, amíg az ötvenes-hatvanas évek fordulóján egyre inkább akadozni kezdett kiadásuk. Kötetei egyre testesebbé váltak, és egyre nagyobb késéssel tudtak csak megjelenni. Legutóbb az 1961–1965-ös évek anyaga több, mint egy évtizednyi késéssel hagyta el a sajtót; s bevezetőjében szerkesztőjük jelezte, hogy már csak az 1966–1970-es ciklus összegyűjtésére vállalkozik.

A kieséseket pótló gyorsabb adatszolgáltatás érdekében több részről is történtek kísérletek (az *Irodalomtörténeti Közlemények* szaktudományi összefoglalói, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár recenzió-kata-

*A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1976. Szerk. Lichtmann Tamás és Németh S. Katalin. Bp., 1979. Országos Széchenyi Könyvtár.

lógusa, a Lapkiadó Vállalat házi dokumentációja stb.), de ezek „gyors-szolgálat” jellege és szükségszerű korlátai nyilvánvalóvá tették: az irodalomtudományi szakbibliográfia ügyét intézményesíteni kell.

S nemcsak azért, mert korunkban az irodalomra és irodalomtudományra vonatkozó közlések száma mennyiségileg megnövekedett, hanem azért is, hogy bibliográfiai összesítésükkor egységesítsük és érvényesítsük mindazokat az új elemeket, amelyek a fenti kezdeményezésekben felszínre bukkantak, s komplex rendszerbe szervezve minden eddiginél gazdagabban és mélyebben tükrözhetik irodalmunk, irodalomtudományunk fejlődését.

E feladathoz a legtöbb ösztönzést a MTA Irodalomtudományi Intézetében készülő bibliográfiai szintézis kínálja, amely új módon és jelentős kiegészítő gyűjtésekkel foglalja össze 1970-ig irodalomtudományunk eredményeit. Eddig megjelent két kötete mindenekelőtt rendszerével, szerkezetével mutat példát arra, hogy az irodalmi folyamatokat ne szűken, hanem széles társadalmi és rokontudományi összefüggéseikben dokumentáljuk.

De számos új momentum felhasználását kínálják azok a kezdeményezések (többek között Kozocsa Sándor 1945 után megjelent kötetei is), amelyek nemcsak az irodalomra vonatkozó adatokat, az ún. szekundér irodalmat, hanem magát az irodalmat, az ún. szövegeket is következetesen regisztrálták. Továbbá az irodalomnak azokat az új formáit, amelyek a modern hírközlési eszközökkel (rádió, film, TV stb.) kapcsolatosak.

Az Országos Széchényi Könyvtár olvasószolgálati és tájékoztató osztálya – Pajkossy György kezdeményezésére – korszerű formában szervezte újjá irodalomtudományi bibliográfiánk új időszaki sorozatát. Vállalva az 1971-től keletkezett hiátus pótlását- első kötetét a „közel-múlt”: az 1976-os év dokumentálásával kezdte.

Az 1979-ben megjelent kötet azt mutatja, hogy a vállalkozás koncepciója korszerű. Széles öleléssel fogja át mindazon társadalomtudományi jelenségeket, amelyek az irodalommal kapcsolatosak, s a kortárs irodalmat a maga bonyolult megjelenési formáiban tükrözi, beleértve a szövegközlések jelentős részét is.

Mindenekelőtt a munka gyűjtőköre imponáló. A könyvalakban megjelent kiadványok mellett az összeállítók nem kevesebb, mint 261 sajtótermék átlapozását vállalták. Ez azt jelenti, hogy gyűjtésük során a szaklapokon és folyóiratokon kívül minden fővárosi és vidéki heti- és napilapot átnézték; kiegészítve ezt a külföldön megjelenő magyar nyelvű időszaki sajtó számos termékével. Külön gonddal forgatták a különböző tanulmányköteteket, évkönyveket, beleértve az egyetemi, a főiskolai és igényesebb formában készült középiskolai évkönyveket is.

Ilyen széles gyűjtőkörű szakbibliográfia még nem készült a magyar irodalomról. (Kár, hogy a külföldön megjelenő napilapok és egy-két hetilap kimaradtak a sorból. Pedig a pozsonyi Új Szó, a bukaresti Előre, de különösen az újvidéki Magyar Szó és a szabadkai 7 Nap sok és nem egyszer igen lényeges irodalmi vonatkozásokat tartalmaznak!)

Az ily módon összegyűjtött anyagot a bibliográfia jól áttekinthető szerkezetben rendszerezi. Első részében (*Az irodalomtudomány általában*) találjuk az irodalom elvi és elméleti kérdéseit, az irodalom és más tudományok, illetve az irodalom és más művészetek kapcsolatait. A második egység a magyar irodalom történetét tekinti át korszakonként, illetve az irodalmi élet múltbeli és jelenbeli kereteit (itt sorolva fel a feldolgozott év eseményeit, vitáit, folyóiratait, közönségkapcsolatait stb.); hogy a fejezetet a magyar irodalom és világirodalom kapcsolatait zárják.

Ezt az egységet egészíti ki *A magyar irodalom külföldön* alfejezet, országonként rendszerezve az adatokat. (A szerkesztés jó arányérzékére vall, hogy Románia esetében kiemelte a Korunk c. folyóirat történetére és jubileumára vonatkozó publikációkat.)

Az általános kérdéseket az egyes szerzőkre vonatkozó tételek felsorolásai követik. A bibliográfiának ez a legterjedelmesebb része, amelyben az abc mechanikus, ám rendkívül praktikus rendezőelve folytán igen gyorsan és áttekinthetően tudunk tájékozódni.

Külön meglepetése és nyeresége a munkának a függeléknek nevezett rész, amely az egyetemes irodalomtudomány magyar természetét regisztrálja, az egyes irodalmak abc rendjében. Nyereségnek és meglepetésnek azért merjük nevezni, mert bár a múlt századi kezdetek rendszeresen figyelték irodalomtudományunknak ezt a szeletét, utóbb az évi összefoglalások gyakran kizárták gyűjtőkörükből. Az előttünk fekvő kötet ilyen szempontból is a példamutató teljességet jelenti.

Ami a szerkezetet illeti, egyetlen megjegyzésünk lehet, s azt is inkább terjedelmi meggondolások indokolják. A *Szerzők* című fejezet minden művet külön-külön regisztrál. Szépirodalmi és más önálló témájú alkotásoknál ez természetes is, de alkalmazása az egyes írókról szóló monografikus művek esetében, véleményünk szerint, felesleges kettőzésekre vezet. Külön szerepel a szerző neve alatt és külön az írónál is, akiről a munka készült; igaz, itt csak utalóként. Meggondolandó, nem volna-e helyes, ha csak az utóbbi helyen szerepelne, hiszen a szerzőre a névmutató egyébként is felhívja a figyelmet. Hogy a probléma valós, Benedek Elek címszava is mutatja. Lengyel Dénes róla szóló monográfiája itt is és Lengyel Dénes címszava alatt is szerepel. Marton Lilié azonban csak itt. Úgy látszik, maguk a szerkesztők is bizonytalanok voltak a kettőzést illetően.

A szerkezetre vonatkozó egyéb megjegyzések inkább szerkesztési kérdések. *A jugoszláviai magyar irodalom* fejezetében szerepel pl. Dér Zoltán: *Három tudós tanár* című monográfiája (124.). Formálisan itt a helye. Ám tárgyánál fogva inkább a *Magyar irodalom 1849–1905 között* című részben kívánkozik, hiszen a kiadványban bemutatott három tanáregyéniség: Iványi István, Toncs Gusztáv és Loósz István – a századfordulón működött.

Ugyanilyen természetű kérdés a *Románia* alfejezetben Kőrösi István: *A munkássajtó kezdetei Nagyváradon* című tanulmánya (128.), hiszen annak időhatárai szintén a századfordulón keresendők. S a sort folytathatnánk Király István és Markovits Györgyi publikációival (134.), amelyek ugyan az amerikai és kanadai magyar nyelvű sajtóval foglalkoznak, s így helyük lehet a *Magyar irodalom egyéb országokban* című alfejezetben. Tartalmuk azonban: a két világháború közti szocialista emigráció tevékenysége, s így legalább utaló formájában helyük lenne a *Magyar irodalom 1905–1945 között* című részben is.

A kettőzés, pontosabban a címfelvételek tartalmi elemzésének az igényét veti fel egy másik típusú tétel. Pálffy G. István: *A Kelet Népe bölcsőjénél* című cikke (338.) a Szabó Pálra vonatkozó irodalomba van beosztva. Helyesen, hiszen annotációjából értesülünk, hogy voltaképpen az íróval készített interjúról van szó. Minthogy azonban tartalmát tekintve az író által szerkesztett folyóiratra is vonatkozik, helyes lett volna a *Magyar irodalom története általában* fejezet sajtóörténeti részében is elhelyezni.

A szerkesztés finomításaihoz tartozik az annotációk szövegeinek a gondozása. Ezek többsége tömör, pontosan eligazít. Van azonban, ahol semmitmondó, mint például Bosnyák István: *Kísérlet egy monográfia megalapozására* című tanulmánya esetében (329.), ahol csupán a főcímet variálja. Tóth Dezső: *Tanulságos viták* című cikkénél (95.), amelynek tartalmáról csak annyit tudunk meg, hogy „az irodalmi vitákról szól”, – viszont túlságosan szűkszavú.

Apróság, de a munka önmaga által felállított igénye jogosít fel, hogy szóvá tegyük: a szerkesztésnek nem mindig kell szükségszerűen a betűrend mechanizmusához ragaszkodnia, mint például a *Szerzők* fejezet Simon István rendszavánál, amelynek befejező részében előbb olvashatjuk a *Nekrológokat*, s csak utánuk az *Ötven éve született kezdetű megemlékezéseket*. . .

A munka szépséghibáit a szignókkal és a színházi bemutatókkal zárjuk. Utóbbiakról az előszó a következőt állítja: „forrásaink nem tették lehetővé, hogy a bemutatók hónapját és napját közöljük”, előbbiről pedig, hogy „számos névrövidítés maradt feloldatlan, vagy azért, mert kérdésünkre nem sikerült választ kapni, vagy mert a teljes

név a szerkesztőségben nem volt megállapítható”. Kurrens bibliográfiáról lévén szó – s ugyancsak a mű önmaga által állított mércéjéhez igazodva – nem tartjuk elfogadhatónak e hiányokat. Kis utánajárással mindkettő megoldható.

Korunkban, amelyet a gyorsuló idő, az információk mennyiségi felfutása jellemez, fokozott mértékben válik fontossá a tudományos eredmények és az azokhoz szükséges ismeretanyag pontos és naprakész regisztrálása. Irodalomtudományunk fejlődése, e fejlődés előfeltételeinek a megteremtése szempontjából kiemelkedő fontosságúnak tartjuk az Országos Széchényi Könyvtár kezdeményezését a kurrens irodalomtudományi szakbibliográfia új alapokon való újjászervezésére. Az intézmény kezdeményezése azért is ideális, mert mint közreadó az egyetlen azon magyarországi gyűjtemények közül, amelyben a feltárássra váró források a legnagyobb teljességben fellelhetők.

Hogy vállalkozását korszerűen, az eddigi hagyományok és kezdeményezések minden pozitívumát integrálva képes tovább folytatni – arra az előttünk fekvő kötet a biztosíték.

Ahhoz azonban, hogy mindezt gyorsuló korunk tempójában, naprakészen – s az időközben sajnálatosan kialakult lemaradást is pótolva – tudjuk elvégezni, ahhoz még jelentős erőfeszítések szükségesek.

BOTKA FERENC

UNGVÁRI TAMÁS: AVANTGARDE VAGY REALIZMUS?

Lukács György kétségkívül „szokatlan” tudós-egyéniség volt; olyan, aki talán elsősorban Magyarországon „szokatlan”. Mindig filozófus volt, akinek – bármiről írt – minden szava mögött érezhető a szilárd és széles filozófiai háttér. Azonkívül, a marxista eszmeiségen belül maradván gyakran hagyta ott korábban elért gondolati eredményeit vagy azok részleteit; illetve új megfogalmazásai más megvilágításba helyezték, átformálták a régieket. Már ezek is elegendőek, hogy „nyugtalanítóan szokatlan” legyen. Hiszen hiába tudjuk, hogy nincs komoly gondolkodás filozófia nélkül, s hiába tudjuk, hogy minden tudós úgy építi tovább elméleteit, hogy egyben az addigi eredmények korrekcióit is megadja – mégis gyakran értetlenül állunk szemben ezek gyakorlati megvalósítójával, az ő szellemi és erkölcsi bátorságával.

Ungvári Tamás kitűnő könyve, amely a *Brecht és Lukács vitájáról* alcímet viseli, nagyon sokat tesz annak érdekében, hogy épp azokat az